

Marcin Ślaski

"Mieczysław Moczar w Olsztyńskim. Działalność polityczna i jej skutki w latach 1948-1952", Waldemar Żebrowski, Olsztyn 2002 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 406-408

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Waldemar Żebrowski, *Mieczysław Moczar w Olsztynie. Działalność polityczna i jej skutki w latach 1948—1952*, Wydawnictwo Olsztyńskiej Szkoły Wyższej, Olsztyn 2002, ss. 188.

Mieczysław Moczar należy do tych postaci historycznych, które stale wywołują żywe emocje. Wynika to zapewne w jakiejś mierze z faktu, iż był on postacią nietuzinkową, choć trudno byłoby go jednoznacznie uznać za wielkość. Dla większości rodowitych Warmiaków i Mazurów, pamiętających jego rządy, nazwisko „Moczar” przywołuje jednoznacznie negatywne konotacje. Okres jego rządów w Olsztynie¹ oznaczał triumf wojującego stalinizmu i wiązał się z represjami w stosunku do przedstawicieli ludności rodzimej. Realizacja przez wojewodę akcji weryfikacji narodowościowej ludności autochtonicznej z użyciem skrajnych metod represyjnych wobec części tej ludności, która zajmowała najbardziej odporne stanowisko wobec „opowiedzenia się za polskością”, zaangażowanie w realizację czystki permanentnie prowadzonej wobec elity polityczno-umysłowej Warmii i Mazur, w wyniku której część osób zaangażowanych aktywnie w działalność społeczno-polityczną na tym terenie po 1945 r.², jak również dawnych działaczy Związku Polaków w Niemczech z Gustawem Leydingiem i Janem Lippertem na czele została bezprawnie skazana na kary pozbawienia wolności przez stalinowskie sądownictwo dyspozycyjne wobec władz partyjnych i w rezultacie zmuszona była na trwałe wycofać się z aktywnej działalności na rzecz regionu — to tylko niektóre z elementów decydujących o tym, że Moczar zapisał się w pamięci mieszkańców regionu jako jeden z czołowych krzewicieli stalinizmu. Z kolei działaczom partyjnym, z którymi współpracował, którym ułatwił karierę, jawił się on — nawet po latach — jako prawdziwy bohater, działacz partyjny szczebla wojewódzkiego pracujący z wielkim i autentycznym poświęceniem dla dobra olsztyńskiej organizacji partyjnej i terenu, na którym przyszło mu działać po odstawieniu „na boczny tor” przez pro Stalinowskie kierownictwo partyjne, które oskarżyło go podczas sławnego sierpniowo-wrześniowego „rozliczeniowego” plenum KC PPR w 1948 r. o sympatyzowanie z Władysławem Gomułką i „pojednawczość wobec odchylenia prawicowo-nacjonalistycznego”. Całe spektrum opinii istniejących na temat jego osoby przedstawił Waldemar Żebrowski, który podjął próbę ukazania olsztyńskiego etapu biografii Moczara w jak najszerzej perspektywie, nie unikając przy tym formułowania jasnych i wyrazistych opinii na jego temat. Jerzy Eisler napisał w przedmowie do biografii politycznej M. Moczara, autorstwa Krzysztofa Lesiakowskiego, że: „Dla jednych [chodzi o grupę sympatyków Moczara i klientów politycznych zgromadzonych wokół obozu „partyzantów” w latach sześćdziesiątych — M. Ś.] był to bowiem [Moczar — M. Ś.] — nawet po latach — prawdziwy bohater, ideowy komunista, patriota, człowiek prawy i szlachetny; dla innych reprezentant tego wszystkiego, co było najgorsze w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i w tradycji polskiego ruchu

1 Od 6 października 1948 r. do 23 maja 1950 r. sprawował funkcję wojewody olsztyńskiego, a następnie po reorganizacji organów administracji ogólnej, likwidacji stanowiska wojewody i wprowadzeniu w całym kraju systemu rad narodowych na wzór sowiecki od 24 maja 1950 r. do 16 kwietnia 1952 r. pełnił urząd przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie — K. Lesiakowski, *Mieczysław Moczar jako wojewoda i przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie (1948—1952)*, *Zapiski Historyczne*, 1995, t. 60, z. 4, ss. 57—72.

2 M.in. starosta szczywieński Walter Późny i Bohdan Wilamowski — wicewojewoda olsztyński w okresie moczarskim. Na skutek wywierania na jego osobę presji administracyjnej przez jego zwierzchników, m.in. Moczara, zrezygnował on z tego stanowiska 11 VI 1949 r. — K. Lesiakowski, *Mieczysław Moczar „Mietek”*. *Biografia polityczna*, Warszawa 1998, s. 146.

robotniczego: dogmatyzmu, populizmu, nacjonalizmu, antysemityzmu, skłonności dyktatorskich i autorytarnych. Jedni wydobywali z biografii Mieczysława Moczara niemal tylko pozytywy, inni tylko to, co można było ukazać w czarnych barwach. Raz więc jawił się on jako przyjaciel artystów, naukowców, pisarzy dziennikarzy, znakomicie ubrany w garnitur z kamizelkami i białą chusteczką w butonierce protektor i mecenas wielu ludzi ze świata kultury i sztuki, człowiek nieprawdopodobnie wręcz życzliwy ludziom (zwłaszcza niektórym!), trwały i lojalny w przyjaźniach. Kiedy indziej zaś jawił się jako człowiek prymitywny, zarozumiały, żądny władzy, małostkowy, przy tym niekulturalny i niewykształcony, a na dodatek ordynarny i często nadużywający alkoholu³.

Waldemar Żebrowski właściwie uznał, że należy doszukiwać się prawdy o Moczarze — jak to zwykle bywa w życiu — gdzieś pomiędzy tymi dwiema skrajnymi opiniami. Zadał sobie duży trud, aby zapoznać się z materiałami dokumentującymi działalność M. Moczara — „Mietka”⁴ w Olsztynie.

Należy podkreślić, iż w warmińsko-mazurskim piśmiennictwie regionalnym brakuje opracowania poświęconego wojewodzie Moczarowi. Praca W. Żebrowskiego stanowi pod tym względem *novum*. W 1998 r. ukazała się biografia polityczna Mieczysława Moczara autorstwa Krzysztofa Lesiakowskiego *Mieczysław Moczar „Mietek” — biografia polityczna*, będąca skróconą wersją jego rozprawy doktorskiej, w której autor poszukiwał prawdy o życiu i działalności jednostki⁵. Okres olsztyński Moczara został potraktowany w niej jednak dość pobieżnie.

Podstawowym źródłem pracy Waldemara Żebrowskiego są materiały źródłowe znajdujące się w Archiwum Państwowym w Olsztynie, tj. stenogramy posiedzeń prezydium i plenarnych Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie, a następnie Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie, posiedzeń Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Egzekutywy KW PPR i KW PZPR w Olsztynie, sprawozdań sytuacyjnych Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie i innych. Sam autor podkreśla, iż zdawał sobie sprawę z faktu, że protokoły mogły być wygładzane, ale innych wiarygodniejszych dokumentów na ten temat niestety nie ma⁶. Przejrzał również akta znajdujące się w archiwach miejscowego Stronnictwa Demokratycznego i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (obecnie PSL), ale nie natknęto się na odniesienia do osoby Moczara, które mogłyby być przydatne w pracy. Podobnie było z dokumentami dostępnymi w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Żebrowski przeprowadził również kwerendę materiałów znajdujących się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, dotyczących posiedzeń i porad centralnych w latach 1948—1952 z udziałem wojewody olsztyńskiego, a od maja 1950 r. przewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie. Natomiast w stosunkowo niewielkim stopniu skorzystał w przygotowaniu książki ze źródeł wywołanych, czyli wspomnień uczestników tamtych wydarzeń. Głównie z uwagi na ich — siłą rzeczy — „subiektywny charakter nie mogły być szerzej wzięte pod uwagę i stać się świadectwem oraz egzemplifikacją ogólniejszych zjawisk”⁷.

3 Krzysztof Lesiakowski, *Mieczysław Moczar „Mietek”*. *Biografia polityczna*, Warszawa 1998, ss. 9—10.

4 Pseudonim Moczara z czasów okupacji i jego działalności w Gwardii Ludowej i Armii Ludowej.

5 Na ss. 137—160 autor pisze o olsztyńskich czasach Moczara.

6 Por. W. Żebrowski, op. cit., passim, s. 8.

7 Ibidem.

W. Żebrowski, podejmując próbę opisu działalności politycznej Moczara jako wojewody i przewodniczącego Prezydium WRN w latach 1948—1952, dążył jednocześnie do wykazania, w jakim stopniu działania i decyzje podejmowane przez towarzysza „Mietka” na terenie województwa olsztyńskiego podyktowane były chęcią zrehabilitowania się po oskarżeniu o „pojednawczość wobec odchylenia prawicowo-nacjonalistycznego” i pochodną obowiązujących go wytycznych stalinowskiego kierownictwa, w jakiej części pragnieniem odzyskania wpływów w centrali partyjnej, a w jakim fragmencie stanowiły świadome kreowanie własnej osobowości. Autor stawia pytania badawcze dotyczące kwestii możliwości stworzenia sobie przez Moczara w okresie jego „olsztyńskiej kadencji” pola manewru politycznego dostępnego mu w warunkach panowania totalitarnego systemu stalinowskiego oraz próbuje określić, czy takie możliwości zostały rzeczywiście przez niego wykorzystane. Nie mniej istotnym aspektem dociekań naukowych autora jest dążenie do określenia skutków, jakie wywołały czteroletnie rządy Moczara na kierunek rozwoju województwa olsztyńskiego.

Chociaż życiorys Moczara jest pełen tajemnic i niedopowiedzeń⁸, Waldemar Żebrowski podjął się próby zweryfikowania informacji dotyczących okresu aktywności „Mietka” w Olsztynie. Jest jasne, iż pewnych kwestii związanych z warmińsko-mazurskim epizodem Moczara w latach 1948—1952 (np. problemu inwigilacji Moczara przez bezpiekę prowadzonej w stosunku do niego w tym okresie) autor nie był w stanie ostatecznie rozstrzygnąć. Należy oczekiwać, że być może w przyszłości, kiedy ulegnie rozszerzeniu dostęp do archiwów polskich i radzieckich służb specjalnych, uda się wyjaśnić niektóre sprawy związane z badanym okresem. Nie da się jednak dyskutować z faktem, że pewne tajemnice dotyczące pobytu Moczara w Olsztynie pozostaną na zawsze nie do końca wyjaśnione.

Marcin Ślaski

⁸ Krzysztof Lesiakowski pokazuje w swojej biografii, iż trudno mówić nawet o jednym życiorysie Moczara, gdyż on sam zmieniał go wielokrotnie i kolejne wersje były w wielu punktach po prostu sprzeczne. Więcej na ten temat — J. Eisler, *Marzec 1968. Geneza — przebieg — konsekwencje*, Warszawa 1991, ss. 41—43.